

Fajkus Beáta: Egy falu, egy háború és sok fájó emlék*

Rohan az idő kereke, s mi rohanunk vele együtt, de nem szabad, hogy elfelejtsük a múltat, nem szabad, hogy elfelejtsünk emlékezni. Ez a történet egy falu múltjának kis töredéke olyan időkből, amikor világszerte emberek milliói szenvedtek, amikor emberek százai haltak meg naponta téves eszmék zászlói alatt. Ez a fiatalabb generációk számára a történelemkönyvek anyaga, teli megtanulandó évszámmal, egyezményel, az idősebbek számára azonban emlék, szomorú, fájó emlék. Egy kis rábaközi falu életét szeretném bemutatni a demagóg ideológiák és az ezek által kirobbant második világháború éveiben.

Györsövényház a Rábca partján fekszik Győrtől mintegy 25 kilométerre. Az 1938-as népszámlálás adatai szerint a lakosság legnagyobb része gazdálkodik, ki a saját földjén, ki a falu két fő birtokosa, Fricke Valér, illetve Laendler Aladár szolgálatában, de élnek a faluban iparosok, cselédek és vannak, akik kereskedelemmel foglalkoznak. A népszámlálásból az is kiderül, hogy a falu lakosságának 95 százaléka katolikus. Ezekben az adatokban azonban még nincs semmi különös, a számok bizonyára ráillenek sok másik magyar falura, ezek nem emelik ki Sövényházat a rábaközi-tóközi falvak szürkeségéből.

A '38-as népszámlálás szerint azonban az 1475 fős összlakosságból 780 német, és csak 687 magyar anyanyelvű, de szembeütőbb egy 1929-es adat, miszerint 1356 lélekből 903 német és 453 magyar nemzetiségű. Értjük már a korabeli feljegyzéseket: „Sövényház német falu Győr vármegyében”.

Sokszor elpusztult a község

Ahhoz azonban, hogy a '30-as évek Györsövényházáról hű képünk legyen, meg kell ismernünk a svábság történetét. A magyarországi németiséget valamennyi hazai nemzetiségtől megkülönbözteti az, hogy nem alkot egységes közösséget. Tagjai nem egy időben, hanem különböző korokban, különböző helyekről, különböző számban vándoroltak Magyarországra területére.

Györsövényház több mint 600 éves történelme alatt sokszor elpusztult a Rábca és a Hany szeszélyei, tűzvészek vagy a törökök dúlása miatt. Ezek közül az egyik legtragikusabb a Rákóczi-féle szabadságharc idején történt, amikor is a Bécs felé visszavonuló labanc sereg 1704-ben lerombolta az útjába kerülő falvakat, így porig égette az akkor a jezsuiták birtokában lévő Sövényházat is. A község 1715-ig elhagyatott pusztává vált. Ekkor a jezsuiták háromévi adómentesség felajánlásával a bajorországi svábok egy csoportját hívták be letelepedni. Az új lakosság bebizonyította erényeit, megszokott, hazára lelt a Rábca melletti településen, nyelvét, kultúráját azonban teljes egészében megőrizte.

A németajkú családokban az 1900-as évek első felében az otthoni kommunikáció még mindig svábul folyt, bár mindkét népcsoport elsajátította a másik nyelvét. A német többség miatt azonban a falubeli találkozáskor is gyakran németül váltottak szót az emberek. Német dalok, mondókák sora bizonyítja a megőrzött bajorországi kultúrszálakat. Sőt, a hónap négy miséjéből hármat németül mondtak, s csak a hónap utolsó miséjét tartották magyarul. Ezek után már nem csodálkozom, hogy amikor megkérdeztem nagyapámat, aki ma is Sövényházon él, hogy ő hol tanult meg németül, csak nevetett és ezt mondta: „Ó, mi az utcán tanultuk a németet.”

Pezsgett az egyesületi élet

A magyarok és a németek tehát a két évszázad alatt teljesen összeszoktak. Mi sem mutatja jobban a testvéries együttélést, mint a korra jellemző pezsgés. Sövényházon élénk egyesületi élet bontakozott ki. A faluban többféle egyesület is alakult, szinte minden korosztály

megtalálta az őt leginkább érdeklő elfoglaltságot. Az emberek hasznosan és kellemesen töltötték szabadidejüket. Ezekre az évekre szívesen emlékeznek vissza a falubeliek.

„Sok egyesület és egylet volt akkoriban Sövényházon. Mindenki kedvére válogathatott. Az egyik ilyen volt a Lövész Egyesület. Ez 1935 táján alakult. Célja a céllövősport gyakorlása volt. A tagok két díszelnököt választottak, Fricke Emil és Laendler Aladár személyében. Hetente egyszer jártak össze a falu határában lévő lőtérre. Az egyesületnek volt egyenruhája, a foglalkozásokon mindig ebben jelentek meg. Ha jól emlékszem zöld kalapjuk és hozzá zöld vászonból készült kabátjuk volt. Az egyenruhához jelvény is tartozott, de ezt csak az ünnepélyeken viselték. A tagok sok kirándulást is szerveztek a környékre. Az egylet 1939-ben bomlott fel.

A Levente Ifjúsági Egylet 1925-ben alakult. Tagjai azok a tizenkettedik életévüket betöltött fiúk voltak, akik a sövényházi iskolából kimaradva nem mentek tovább valamelyik győri polgári iskolába. Az egylet a katonaságra készítette fel a legényeket. A fiúk mindaddig leventék voltak, amíg be nem sorozták őket katonának. Minden vasárnap reggel gyakorlatoztak lőtéren. A gyakorlatok általában magasugrásból, távolugrásból, lövészetből, kúszásból, mászásból álltak. Azonban a gyakorlótérre vonulásnak is megvolt a módja. A leventék a falu közepén álló kőkeresztnél sorakoztak, és onnan masíroztak közösen a gyakorlatok helyszínére. A foglalkozás befejeztével a leventék nótaszó mellett, együtt vonultak a vasárnapi misére. Az egylet 1945-ig toborozta tagjait.

A lányok a leánykörbe jártak. A tagok hetente egyszer jöttek össze délutánonként az iskolában, ilyenkor varrni, kötni, horgolni tanultak, továbbá voltak fonótanfolyamok is. Itt lábtörlőket, kosarakat, faliszőnyegeket fontak. Ezt sokan megtanulták a faluból, olyanok is, akik nem voltak a leánykör tagjai. Több férfi is elsajátította ezt a mesterséget, s olyan kosarakat font, hogy akármelyik lánynak becsületére vált volna. Ezeket a tárgyakat eladták a piacon, vagy a szomszéd faluban, és így még kerestek is az emberek azokban a szűkös időkben. A lányok munkáiból sokszor kiállításokat is rendeztek.” (id. Vass Béla)

„Híres volt abban az időben a sövényházi dalárda. A '30-as években kezdett el működni. Tagjai férfiak voltak. A vezetőjük Unger József tanító volt. Édesapám is a tagok közé tartozott. Hetente többször jártak össze esténként, ilyenkor világi dalokat tanultak magyarul és németül. A dalárdások a környékbeli versenyeken mindig részt vettek, és soha nem jöttek haza érem nélkül. A világi dalok mellett húsvétkor mindig ők énekelték a templomban a passiót. Csak ősztől tavaszig találkoztak, nyáron sok volt a teendő, nem futotta idejükből. Az utolsó összejevetelen mindig előadást tartottak a falu népének a Hangya kocsmában.” (id. Fajkus József)

Átrétegződött a társadalom

A falu egyesületi csoportjai tehát kellően összekovácsolták Sövényház német és magyar lakóit. Egy adott csoport tagjai ezáltal közelebb kerültek egymáshoz, jobban megismerték egymást. Ez a közösségi élet olyan összetartó erővé vált, melyre azóta sem volt példa a Rábca-parti településen.

Ezt a harmonikus faluközösséget kezdték el bomlasztani Hitlernek és híveinek gyilkos eszméi. A sövényházi sváb–magyar együttélés két évszázados hagyományai egyszerre köddé váltak egy aktuális politikai eszmerendszer magával rántó hatására.

Az első világháború után a magyarországi német társadalom átrétegződött. A németek többsége továbbra is a parasztsághoz tartozott, a második réteg a munkásosztály volt, majd ezt követte a kispolgárság. A Peidl-féle szakszervezeti kormány elismerte a német autonómiára vonatkozó néptörvény és a németek jogi helyzetéről hozott rendelkezések érvényességét.

1919–20 folyamán az anyanyelvi oktatást biztosító rendeletet is kiadták, a német iskolarendszer azonban 1922-re összeomlott, a nemzetiségi elnyomás erősödött.

A német nemzetiségi mozgalom újraerősödéséhez a Bethlen-kormány adta meg a lehetőséget. A Bethlen-féle nemzetiségi rendelet az állampolgárok teljes egyenlőségét mondja ki, lehetővé teszi a közoktatás terén a nemzetiségi nyelvhasználatot. A rendeletben a nemzetiségek jogot nyerhetnek kulturális és gazdasági egyesületek felállítására. Ez alapján 1924-ben megalakult a Magyarországi Német Népművelődési Egylet. Célja a német hagyományok, szokások ápolása volt. Az 1929–30-as gazdasági válság megrontotta a kormány és a Magyarországi Német Népművelődési Egylet viszonyát, ellenzéki irányba fordította a német lakosságot. A magyar kormányok aggodalommal nézték a német kérdés alakulását. A német népközösségi eszme térhódításában a magyar nemzeti egység megbontásának eszközt látták. Ezen körülmények között került sor a Volksbund megalakítására 1938. november 26-án, Budapesten.

Az egyesület célja valamennyi magyarországi német összefogása volt. S bár Teleki Pál miniszterelnök mindent elkövetett, hogy akadályokat gördítsen a Volksbund szervezkedésének útjába, 1939. április 13-án a belügyminiszter jóváhagyta a szervezet alapszabályait. Ebben engedélyezték a német iskolák fenntartását, kulturális tanfolyamok rendezését, múzeumok, könyvtárak létesítését, a németlakta helységekben helyi csoportok alakítását.

Sövényház németajkú lakossága körében is nagy volt a népszerűsége a nacionalista eszméknek, ennek következtében a '30-as évek végétől egyre erőteljesebb lett az elkülönülés. Az egykor harmonikus faluközösség bomlására és a Volksbund működésére így emlékeznek vissza.

„A '30-as évek második felében, amikor Hitler eszméi hazánkba is eljutottak, a sanyarú körülmények közt élő németajkúak a náci diktátor szavainak kezdtek hinni. Sövényház területileg már akkor is két részből állt: felsőfaluból és alsófaluból. A felsőfaluban a módosabb parasztok laktak, itt állt és áll még ma is a Fricke-kastély és a Laendler-kúria. Az alsófaluban cselédek, parasztok, szegény iparosok laktak. A németajkúak túlnyomó része itt élt, s a mezőgazdaságban dolgozott. Ők anyagi létbizonytalanságban éltek, szegények voltak. A szegény néprétegek pedig mindig a többet ígérőhöz húznak. Tőle várják sorsuk jobbra fordulását. Azokban az időkben Adolf Hitler adott reményt arra, hogy a szegény néprétegek kiszakadjanak nyomorukból. A svábok nagy többsége a német diktátorhoz húzott. A demagóg elvek azonban megbontották a falura eddig jellemző harmóniát, a német–magyar békés együttélés semmivé lett. Az új eszmék gyűlölködést szítottak, baráti kapcsolatok romlottak meg, családok szakadtak szét, a gyerekeket tiltották egymástól, nem nézték jó szemmel a vegyes házasságokat sem.

1939-ben iskolát nyitottak az alsófaluban, itt csak német nyelven folyt a tanítás. Nem sokkal ezután alakult egy vegyes iskola, ahol délelőtt magyarul, délután németül tanítottak, és megmaradt a magyar iskola is. Azonban a német iskolába jártak a legtöbben, mert német zsellérek nagyobb számban éltek a faluban, és ők mind német iskolába járaták gyerekeiket. A magyar és a vegyes iskola szerepe másodlagos volt.

A Volksbund 1940 őszén alakult meg Sövényházon. A szövetségnek volt egy ifjúsági csoportja is. A tagok általában az alsófalú földművesei, napszámosai voltak. A felsőfalú módosabb rétegei távol maradtak a hitlerizmus eszméitől.

A Volksbund az alsófaluban alakította ki székhelyét, melynek neve: »Deutsche das Heim« volt. Itt minden este összejött a tagság, énekeltek, táncoltak, színdarabot játszottak. Az egyesületet Pestről támogatták pénzzel, és lemezjátszót, rádiót is kaptak. A Hangya kocsmában (ma Rábca vendéglő) bálakat is tartottak, a farsangi mulatságaik voltak a legnépszerűbbek. A Volksbund 1941-ben elkezdett német önkéntes katonákat toborozni, nyolcan vagy tízen jelentkeztek innen a faluból. Az önkéntesek azonban nem rendes német katonák lettek, hanem „besütötték” őket SS-katonának. Innentől ők már nem Magyarorszáért, hanem a német hazáért, saját életükért harcoltak, hiszen, ha egy szövetséges

katona SS-katonát talált, vagy az megadta magát, túl sok jóra nem számíthatott. Az SS-katonák közül csak egy jött haza, mankóval botorkált végi a falun, az egyik lábát az orosz fronton hagyta. Ő már meghalt, de úgy tudom, három társa Németországban telepedett le. A többiek elesetek a háborúban.” (id. Vass Béla)

Sok csonka család, sok könnyes szem

A háború elkezdődött, semmi nem volt olyan, mint régen, s tudták, már nem is lesz sohasem. A svábok még mindig a Führertől várták a megváltást, ám a háború egyre mélyebb sebeket okozott politikai meggyőződéstől függetlenül. Nem volt olyan család, ahol ne lett volna egy fiú, egy apa, egy testvér, akit ne hívtak volna be katonának vagy tartalékosnak. Rengeteg csonka család, rengeteg könnyes szem. Az emberek csak szegényebbek lettek, testileg, lelkileg, anyagilag, és ez a szegénység nem válogatott német és magyar között. De megállni azt nem szabadott, megállni nem. Lehajtott fejjel, lelkileg megtörve járni, de járni egy aljas világban, amely csak egyre több kegyetlenséget szül. A munkának mennie kellett, s most talán még nehezebb volt.

„Apám bognár volt. Dolgozott, rengeteget dolgozott. Hiába, nem volt könnyű senkinek abban a világban. De azt ma az emberek többsége elképzelni sem tudja, milyen fillérekből, csak pár pengőből összerakni a napi betevőt. Megvan édesapám régi kis notesze, fel van írva benne minden precízen. A név, az hogy mit készített, és hogy mindez mennyibe került. És néha egészen megdöbbenek, hogy maradtunk talpon, és hogy maradtak talpon a nálunk sokkal szegényebbek. Egy kerék hat pengő, három darab küllő egy pengő, és így tovább. És megtörtént, hogy kész volt a kerék, a küllő, de pénz az nem volt. Magyarázkodott a szegény paraszt, hogy »Sajnálom, Herr Fajkus, de tudja, hogy van ez...«, és mi tudtuk, hogy van ez, hiszen nem egy polgár mentegetőzött, sok ezren voltak, akiknek nem csak egy kerék ára hibádzott a megélhetésből.” (id. Fajkus József)

Az emberek egyre jobban szenvedtek. A kezdeti sikerek után a németek csillaga leáldozóban volt. Sövényházon német sorozóbizottság jelent meg, hogy német katonákat sorozzanak be.

„Amikor a németek már érezték, hogy szorul a hurok, elkezdtek magyarokat német katonának besorozni. Egy napon német sorozóbizottság jelent meg Sövényházon. A jegyzőtől elkérték a falu névsorát, az odaadta az 1941-es népszámlálás adatait. A sorozóbizottságot a »szedresnél« állították fel. Már elvittek mindenkit, aki 1929-ben vagy előtte született és fiatal volt. A következő korosztály az én évfolyamom volt, a németek azonban mégsem értünk jöttek, hanem azokat a tartalékos katonákat sorozták be, akik 1941-ben német nemzetiséget vallottak. Sokan felháborodtak, hogy ők ugyan nem harcolnak német zászló alatt. Erre azt mondták a németek, hogy akkor be kell vonulniuk önkéntes magyar katonának.” (id. Fajkus József)

Márciusi tanévzáró

Már három éve háború volt, s a németek 1944. március 19-én ellenállás nélkül megszállták hazánkat. „1944. március 19. vasárnapra esett. Én akkor tizennégy éves voltam, Győrbe jártam polgári iskolába. Amikor 20-án hétfőn bementünk az iskolába, ott azzal fogadtak, hogy a tanévnek vége, mert az épületben szállásolták el a német katonákat.”

Falun is hagytak hátra egységeket, a katonákat a házaknál helyezték el. Hozzánk is került egy, Robert volt a neve. Abban az időben már volt édesapámnak rádiója, Robert mindig valami angol adást hallgatott rajta. Egyszer azt mondta édesanyámnak: »El kell menni Romániába az olajért.« Ekkor a front már Székesfehérvárnál volt, Robert arra célzott, hogy vissza kell verni az oroszokat Romániáig. A katona elment, majd pár nap múlva visszajött, ekkor anyám megkérdezte: »Na Robert, mi van?« Ő csak azt válaszolta »Scheiße alles, Frau Fajkus!«”

„Ekkor már a német katona is belátta, a háborúnak nemsokára vége lesz, és nem a »magasabb rendű« német faj győzelmével fog végződni. Nem is maradt sokáig nálunk, visszament Németországba. Soha nem felejttem el az arcát, amikor meghallotta a szövetséges bombázók zúgását, amelyek minden bizonnyal Németországba tartottak. Úgy imádkozott családjáért, ahogy anyám imádkozott apámért, amikor az Ukrajnában vonatkísérő volt.

Emlékszem légi csatákra is. Egyszer barátaimmal a faluba vezető utat kellett figyelni. Egy alacsonyan szálló amerikai gép húzott el felettünk, mi utána néztünk, és hat katapultáló katonát láttunk, akik a falu utcáin landoltak. A gép a falu határában zuhant le. Az amerikaiakat összeszedték, és a nyilasok elvitték őket.

A front közeledtével az emberek félni kezdtek, tudták, hogy napokon belül falujuk csataterévé válik. Megpróbáltunk felkészülni a frontra, amennyire lehetett. A tartósabb élelmiszereket nagy ládába tettük, és valahol az udvaron vagy a pajtában elástuk. A front ideérte előtt egy orosz katona ment végig a falun, fehér lovon. Néhányan, akik tudtak valamit oroszul, beszéltek vele. Az orosz a német katonákat figyelte, de hol voltak akkor már Robert és társai? Pár nap múlva, pont nagypénteken ért ide a front. Az emberek nem maradhattak házaikban, a lányok az asszonyok és az idősek a pincékben, mások a ház udvarán ásott bunkerban vészelték át ezeket a napokat. Sövényházon az oroszoknak meg kellett állniuk pár napig, ugyanis a Rábca-hidat már korábban felrobbantották, és a magas vízszint miatt az orosz páncélosok nem tudtak a folyón átkelni. Ekkor aztán a szovjetek a faluból embereket gyűjtöttek, hogy pontonhidat építsenek. Én is és apám is vágtuk a fát a töltés mellett. Ma, ha néhanapján arra járok, mindig eszembe jut, hogy itt építettem a hidat az oroszoknak.” (id. Fajkus József)

Búcsú az édes anyaföldről

Így emlékeztek az itthon maradottak a háborúra, de voltak olyanok, akiket a sors távol sodort Magyarországtól. Kutatásaim során egy magyar katona naplója akadt a kezembe, borítóján ez áll: Utazás a harmadik birodalomba; írta Forgács Gyula honvéd. A következő sorok a naplóból való szó szerinti idézetek.

„Búcsú az édes anyaföldről

1945. január 9-ét írják a naptárak. A háború 7. esztendejében vagyunk. Magyarországon hullámszerű az élethalálharc. Ebből a küzdelemből az kerül ki győztesen, aki tovább bírja. Elkeseredett harc mindenütt. Patakokban folyik a magyar vér, és ebben a vérzivataros időben kapja a zászlóaljunk a parancsot: Németországba kimenni. Itt kell hagyni a szülőföldünket, az édes anyaföldet, az aranykalásztól hullámszerű rónákat és mindent, amiért érdemes élni és dolgozni a magyarnak. Könny szökik a szemünkbe.

Ködös havas januári nap van. Reggel 9 óra. Az utcákon néma csend, járókelőt alig látni, csak a szánkók csilingelését hallani. Zászlóaljunk mintha csak titkolná, néma csendben felsorakozik a győr–bécsi országúton. Elöl a 23., utána a 24. és a 25. század. 9.45-kor jön a parancs, és a 84/VII zászlóalj elindul. A menetelés egyhangú és közömbös, mindenki szomorú, mindenki az otthonról álmodozik. Gondolatainkból csak a szánkók csilingelése riaszt fel. A hó mindig jobban esik. Menetelünk, egyszer csak elérjük a magyar határ szélét, elmaradnak a magyar útjelző táblák, és elmarad minden, ami magyar.

1945. március 3.: Laktanyaélet valahol Németországban. Oldenburg szép nagy határszéli város, ide Hollandia körülbelül 40 kilométer. Itt töltjük katonaeletünket, és németországi kiképzésünket. A rendkívül hiányos és rossz ételmezés miatt a kiképzés szinte nehéz és fárasztó. Boldogok vagyunk, ha néha hozzáférünk a takarmányrépa raktárhoz, sajnos még azt is őrzik. Legjobban dél alatt tudjuk megszerezni, és azt takarodó után a kályhán megfőzzük. A foglalkozás reggel 8-tól este 5-ig tart. Egy városzéli kis erdőbe járunk gyakorlatozni. Van egy hosszúhullámú rádiónk, melyet szabadidőnkben a folyosón hallgatunk. Este 8.30-kor mondja a magyar híreket. Örülünk, ha magyar városok neveit említi,

hát még, ha felcsendül a magyar cigányzene! Istenem, milyen boldogok vagyunk! Szinte magunk előtt látjuk az aranykalászt ringató rónákat, a madárdaltól hangos erdőket, mezőket, a vadvirágos réteket. Hallgatjuk a ropogós csárdásokat, és szomorúan felsóhajtunk:

»Nádfedél, faluvég eljutok-e oda még?
Mert szebb ott az álom, szebb ott a nyár,
Szebben dalol a madár.«

1945. március 15.: Szép tavaszi nap van, az égen ragyogóan süt a nap. Virul a természet. Itt korán beköszönt a meleg, és enyhe időjárás. Közel van a tenger. Ma van március 15. Istenem, a legszebb magyar ünnep, a szabadság ünnepe. Mily kegyetlen a sors, hogy ezt a nagy és fenséges magyar ünnepet távol a hazánktól kell megünnepelni. Azért ha Németországban vagyunk, akkor is kitűzzük a laktanyaudvarunkon a magyar zászlót, a magyar trikólórt. És magyar szavaltok, magyar beszédek hangzanak el, az ünnepély végén pedig a legszebb magyar ima száll az egek felé: ISTEN ÁLDD MEG A MAGYART!

Majd ez is elmúlik, a hónap többi napja változatlan. Levelet nem írunk, hiszen nincs aki válaszoljon, mert Magyarországon a postaforgalom szünetel. Lassan belenyugszunk a keserű sorsunkba, szenvedünk, csak azt nem tudjuk megérteni, hogy: miért, miért, miért? A szirénák még állandóan vijjognak, mennydörögnek a légvédelem ágyúi, még háború van, a háború 7. esztendeje, még vér folyik az utcákon, pirosra festi a földet.

1945. május: Villingrade csinos kis határszéli falu. A falut kettészeli a Dániába vezető műút. A műút két oldalán lévő fák lombjai összeérnek, és lombsátrat alkotnak. Mintha valami alagút alatt vezetne az út. A házakat kis virágos kertek veszik körül, és a kerítés mentén orgona virágzik. Ide illenek a lánglelkű költő szavai:

»Ó természet, te dicső természet,
Mely nyelv merne versenyezni véled?«

És itt az ember szinte nem is tudja, hogy még háború van, pedig most vannak a csatatereken a haláltusák, és véres küzdelmek. Még egy elkeseredett roham, még egy véres támadás, és a fegyverek elnémulnak. 1945. május 3-án, Berlinben a Wilhem Straße palotájának erkélyén felröppen a fehér zászló, a béke szimbóluma, és vége a háborúnak...

Orgonavirág illata tölti meg az ember szívét, lelkét. Május van, a hársfalombos kicsiny falu csendjét az angol páncélosok dübörgése zavarja meg. A Dánia felé vezető műúton felvonul az angol páncélos hadosztály. Fogságba esünk – végre, valahára. Megszűnik a vándorélet, a céltalan bolyongás. A szenvedések és a megpróbáltatások emlékeit elfelejtjük, és mintha valami újabb korszakba lépnénk. Az angolok a hazaszállításunkat emlegetik. Felcsillan bennünk a remény: hazamegyünk, mire lehull az őszirózsa virága.

A hadifogságban eltöltött idők kínos lassúsággal teltek. Két hónapig jártunk dolgozni a 7 kilométerre lévő Neumünster városba. Itt egy bőrgyárat kellett átalakítanunk német gyűjtőtáborrá...

Majd később július 8-án nagy meglepetés ér minket. Az angolok megengedik, hogy Franciaországon keresztül levelet küldjünk haza. Istenem, mily boldogság! Életjelet adhatunk, értesíthetjük az otthonvalókat: Anyám, a te fiad él! Mennyi minden belefér ebbe a kis mondatba. Otthon nincs többé kétely: mi lett veled? Meghalt? Eltűnt? Üzenet megy messze-messze földről: ANYÁM, A TE FIAD ÉL!”

A történet nem ért véget

A háború befejeződött, azt gondolhatnánk a történet véget ért, az emberek végre megpróbálhatják elfelejteni a múltat, de sokan még nem is sejtik, mit kell még átélniük. A

nemzeti öntudatukban megtevesztett emberek igazi tragédiája csak ezután következett.

Az 1945 nyarán megkötött potsdami egyezmény kimondta a Kelet- és Kelet-Közép-Európában élő németek kitelepítését. Ennek értelmében a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1945 augusztusában felszólította a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormányt, hogy a legrövidebb időn belül készítse elő 450 ezer német kitelepítését Magyarországról.

Megyénkben a kitelepítettek száma 11.086 fő volt. Helyükre zömében magyar lakosságot telepítettek. A kitelepített személyek névsorát az 1941-es népszámlálás etnikai hovatartozásra vonatkozó, megtevesztő módon feltett kérdései adták. Az anyanyelv- és a nemzetiség-bevallásokat tartalmazó adatlapok képezték a kitelepítést alátámasztó dokumentumot.

„És a kocsik csak mentek csendesen”

Györsövényház lakossága az 1941-es népszámlálás szerint 1312 fő, ebből 909 fő német anyanyelvű. Közülük 530 főt telepítettek ki. A szomorú májusi délelőttre így emlékeznek vissza a falubeliek:

„1946 májusában a magukat német nemzetiségűnek vallott emberek nagy részét kitelepítették. Akik azonban a Volksbund valódi működéséhez tartoztak, már sokkal előbb elmenekültek. Ők Dunaremetéről hajóztak fel a Dunán Németországba. Akitet 1946 májusában telepítettek ki, a Volksbund lényegi tevékenységéhez már semmi közük nem volt. Az embereknek meghagyták, hogy egy legfeljebb húsz kilós csomagot vihetnek magukkal. A svábok nehéz szívvel, de összekapoltak. Azon a reggelen a szomszédos falvakból összegyűjtötték a lovaskocsikat, mindegyik kocsisnak megmondták, melyik ház elé kell mennie. A németek akkor már ott álltak az utcán, felpakoltak, és a sor kilenc órakor elindult. Lassan, szomorúan ballagtak végig a lovak az utcákon, az itthoniak a házak előtt álltak. Mindenki sírt, aki itthon maradt, azért, aki elment, azért. És a kocsik csak mentek csendesen. A kitelepített németeknek semmi bűnük nem volt, csak az, hogy német nemzetiségűnek vagy anyanyelvűnek vallották magukat. S bár volt egy mentesítő bizottság, a legtöbb emberen így sem lehetett segíteni. Családok szakadtak szét, a szívek csak egyre jobban véreztek. Anyám is sváb volt, amikor apám elvette, jóformán magyarul is alig tudott. Ő azt mondta: »Az én uram magyar, én is magyar vagyok!« Két testvérét azonban neki is kitelepítették. A sógorom és a bátyja harcoltak a fronton mint magyar katonák, és magyar nemzetiséget is vallottak. Őket nem, de szüleiket és testvéreiket kitelepítették. A két fiú pedig teljesen egyedül maradt a szülői házban. Ez csak két család története, de azon a napon 86 család hagyta el lelkiileg és anyagilag kifosztottan hazáját. A kocsisor lassan elhaladt az utolsó ház előtt is. Az embereket Lébényben bevagonírozták, és előbb Óvárra, majd pár nap múlva Németországba küldték őket. A falubeli németek egy részét Passau környékére, más részét Hessen tartományban telepítették be. A sváb családok német parasztokhoz kerültek, és sorsuk még sanyarúbb volt, mint itthon. A következő sorok érkeztek az itthon maradtaknak: »Drága gyermekeim, itt mindennap nagypéntek van!«” (id. Fajkus József)

A kitelepítés napján, délben a faluban két finác jelent meg. Ők összeírtak mindent, amit a svábok nem tudtak magukkal vinni, mindent az utolsó szerszámgig. Ezeknek az iratoknak aztán jóval később lett szerepük, amikor is a kitelepítettek kártérítést igényelhettek. Pár nappal a történetek után pedig telepések érkeztek a faluba, akik az üresen hagyott házakat megkapták. Ők a közeli településekről, főleg Kónyból, Tárnokrétiből, Markotabödögéből, Öttevényből, Tényőről jöttek.

Ez történt itthon, a faluban. De vajon hogyan emlékeznek vissza az egykor Sövényházról elmenni kényszerülő emberek? Leiner Pál, ma Németországban élő magyar kitelepített mesél az első pár évről az új hazában.

„1946. május 26-án hagytuk el Sövényházat, és 1946. június 6-án érkeztünk meg Weilmünsterbe. Volt ott egy nagy tábor a kitelepítetteknek és a menekülteknek, mi is ide

kerültünk. Weilmünsterben először nyilvántartásba vettek minket, és német személyi igazolványt is kaptunk. Már német állampolgárok voltunk. Nem öltek meg minket, pedig ettől féltünk. A vonaton végig arról beszélgettünk, hogy úgy fogunk járni, mint a szegény zsidók.

A táborban teljesen átvizsgáltak minket egészségügyileg. Ez három napig tartott. Ezt szerintem teljesen jól tették, mert sok embernek volt olyan betegsége, amiről nem is tudott. Nálam 14 évesen szívbillentyűhibát találtak, és jobban jártam, hogy ez ilyen korán kiderült. Az egészségügyi vizsgálatok után Limburg kerületi falvakba helyeztek el minket. Mi, 23 családdal együtt Heckholzhausenbe kerültünk. Nagyon sok sövényházi család él még ma is itt, vagy a szomszédos falvakban. Parasztcsaládoknál helyeztek el minket, nekik dolgoztunk, cserébe kaptunk egy kevés élelmet, és volt fedél a fejünk felett. Frigyessel, a bátyámmal egy nem túl barátságos családhoz kerültünk. Dél volt, amikor »hazaértünk«, és délután egy órákor már a krumpliföldeken dolgoztunk. Ez nagyon fájt nekem, most először voltam ennyire távol az otthontól, a családtól. Szerettem Magyarországot és a kis falunkat, a barátaimat, az ottani életet. A világ azonban hatalmasat fordult velem az utóbbi két hétben. Egy idegen országba kerültem, egy idegen ház lett az új otthonom, és nem tudtam, hol a családom többi tagja. Idegen emberekkel voltam körülvéve, akik hideg köszönéssel üdvözöltek, és már vittek is dolgozni a határba. Tizennégy évesen végtelenül egyedül éreztem magam. Emlékszem, a krumpliföldeken ejtettem az első könnyeket.

Frigyes vidámabb volt, ő már tudta, milyen az otthontól távol lenni, már három éve hentesinas volt Lébényben.

Első este kilenc órákor értünk haza a földekről. Ekkor megkerestük apánkat, anyánkat és a húgunkat, Bellit. Ők egy másik családnál egy kis szobában laktak. Sajnos velem és Frigyessel ellentétben ők aznap még semmit sem ettek. Másnap az összes magyar telepesnek ebédet készítettek a falubeliek. Ha nem is volt ez túl sok, legalább nem éhezünk.

Az első három–négy év tele volt szenvedéssel. Az 50-es évek végén aztán mindenki kapott az államtól valamennyi pénzt, amiből a legtöbben telkeket vettek, és házat építettek. 1957-ig az életünk nem volt könnyű, de ezt is át kellett élnünk, ennek így kellett lennie. A dolgok aztán szépen rendbe jöttek, családot alapítottunk. 1968 tavaszán pedig 22 év után először léptük át Magyarország határát. Ezek után szinte minden évben hazamentünk Sövényházra. A látogatások mára sajnos igen megritkultak, megöregedtünk. Gyermekeink már nem tudnak magyarul, bennünk azonban a sírig élnek a magyar haza képei.” (Leiner Pál)

A kitelepített németek sorsa még rosszabb volt, mint eddig. Testi és lelki fájdalmaik szinte elviselhetetlenek voltak. A kitelepítés talán egyik legmegrázóbb mementója a kétnyelvű sírfelirat egy távoli német temetőben: „Itt nyugszik egy magyar kitelepített, bánatában halt meg.”

Mindenki megtanult felejteni

Aztán teltek a hónapok, az évek. Mindenki megtanult felejteni, mert mindenkinek volt mit. A svábok visszakerültek eredeti hazájukba, jogosan vagy jogtalanul, megérdemelten vagy áratlanul, de egy biztos, mérhetetlen szenvedések árán. A sövényházi svábok sokat jártak haza, s bár a hazatérők száma évről évre csökken, azért minden évben akad egy-egy, aki meglátogatja itt maradt rokonait. Nem azért jönnek egyre ritkábban, mert megunták volna kis hazánkat, vagy mert nem érdekli őket a falu sorsának alakulása, hanem azért, mert egyszerűen megöregedtek. Így ez a kapcsolat szépen lassan elhal. A következő generációnak már csak sejtései lesznek arról, hogy Györsövényházon svábok is éltek, és csak a történelemkönyvekből fogja ismerni a második világháborút. Ez jó vagy rossz, mindenki döntse el maga. De azok, akiknek a segítségével ezt a pályázatot írtam, mind azt mondták, ők azért dolgoztak egész életükben, hogy az, amit a második világháborúban és az azt követő években átéltek, soha ne ismétlődjenek meg.

A múltat azonban nem szabad elfelejtenünk, s nem szabad elhanyagolnunk azokat az embereket, akiknek a szívében fájó emlékként élnek a történelem eme darabjai. Akármennyire is nehéz, emlékeznünk kell, kutatnunk kell a szomorú múltat, hiszen gyökerek nélkül nincs jelen és nincs jövő.

Gondoljuk hát végig ennek a néhány embernek a történetét, s ne felejtsünk el megállni ebben a rohanó világban emlékezni. Emlékezzünk azokkal, akik ott voltak, akik átérték a kínokat, a borzalmakat, s akiknek a szemében ott csillognak a fájó emlékezés könnyei.

** A tanulmány a Szülőföldünk honismereti pályázatra készült 2004-ben.
In: Györsövényházi Hírek 2005. február, II. évfolyam 1. szám, 3–6. p.*